

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA
im. Jarosława Dąbrowskiego

ROZPRAWA DOKTORSKA

mjr mgr inż. Sławomir Kaczmarek

**WPŁYW ZJAWISKA DYFUZJI I KONWEKЦИИ
NA STABILNOŚĆ FRONTU KRYSTALIZACJI
Z FAZY CIEKŁEJ UKŁADÓW DWUSKŁADNIKOWYCH
O RÓŻNEJ PRĘŻNOŚCI PAR SKŁADNIKÓW**

Promotor
ppłk doc. dr hab. inż. Mieczysław DEMIANIUK

WARSZAWA – 1984

S P I S   T R E Ś C I

ROZDZIAŁ I	
1.1. W S T Ę P	4
ROZDZIAŁ II	
MONOGRAFIA: WZROST MONOKRYSTAŁÓW METODĄ CZOCHRAJSKIEGO	
2.1. WYMIANA CIEPŁA I MASY W PROCESIE KRYSZTAŁIZACJI Z	
FAZY CIEKŁEJ	7
2.1.1. Wstęp	7
2.1.2. Podstawowe równania procesu krystalizacji	9
2.1.3. Całkowity bilans cieplny procesu krystalizacji metodą Czochralskiego	13
2.1.4. Względna postać równań procesu krystalizacji .	18
2.1.5. Kinetyka roztopu	20
2.1.6. Proces wymiany ciepła w roztopie	27
2.1.7. Symulacja numeryczna przepływu w roztopie pod- czas wzrostu monokryształów metodą Czochrals- kiego	33
2.1.8. Front krystalizacji	37
2.1.9. Wymiana ciepła i masy w kryształach	45
2.2. NAPRĘŻENIA. TEORETYCZNE OSZACOWANIE NAPRĘŻEŃ TER- MICZNYCH POWSTAŁYCH PODCZAS WZROSTU KRYSZTAŁÓW ...	
2.2.1. Wstęp	59
2.2.2. Badanie naprężeń termosprężystych przy wzros- cie monokryształów metodą Czochralskiego	62
2.3. Problem stabilności powierzchni rozdziału faz przy wzroście monokryształów z roztopu	
2.3.1. Wstęp	66
2.3.2. Stabilność morfologiczna powierzchni rozdziału kryształ - roztop	67

2.3.3. Niestabilność morfologiczna i konwekcyjna	76
2.4. SKŁAD STECHIOMETRYCZNY. ZJAWISKO DYSOCJACJI TERMICZNEJ	79
2.4.1. Wstęp	79
2.4.2. Transport ciepła i masy przy wyciąganiu monokryształów metodą Czochralskiego pod ciśnieniem	81
2.4.3. Wzrost monokryształów spod warstwy topnika ...	85
2.5. SFORMUŁOWANIE CEŁU PRACY	86

ROZDZIAŁ III

ROZKŁAD POLI TERMICZNYCH I DYFUZYJNYCH W KRYSZTALE I ROZTOPIE

3.1. Wstęp	88
3.2. Krystalizacja roztopu binarnego	89
3.3. Rozkład temperatury w piecu. Modelowanie gradientu temperatury przy pomocy zmiany warunków brzegowych dla pola termicznego	107
3.4. Wpływ konwekcji w gazie na poosiowy rozkład temperatury w rosnącym kryształach	118
3.5. Rozkład temperatury w monokryształach wyciąganym spod warstwy topnika	128
3.6. Naprężenia termiczne w monokryształach wyciąganych - metodą Czochralskiego	151
3.7. Podsumowanie	163

ROZDZIAŁ IV

MAKROSKOPOWA NIESTABILNOŚĆ PŁASKIEGO FRONTU KRYSZTALIZACJI

4.1. Wstęp	177
4.2. Pasmowe niejednorodności domieszkowe spowodowane oscylacjami prędkości krystalizacji	178

4.3. Komórkowa forma frontu krystalizacji.....	187
4.4. Wzrost dendrytyczny	196
4.5. Konwekcyjna niestabilność frontu krystalizacji	198
4.6. Podsumowanie	214

ROZDZIAŁ V

METODY OGRANICZENIA PRĘDKOŚCI STRAT MASY Z ROZTOPU PODCZAS WZROSTU KRYSZTAŁÓW METODĄ CZOCHRALSKIEGO

5.1. Wstęp	215
5.2. Trwałość termiczna roztopów molibdenianów	216
5.3. Wpływ ciśnienia gazu inercyjnego na trwałość termi- czną	218
5.4. Wpływ obecności warstwy topnika na prędkość strat masy z roztopu	220
5.5. Podsumowanie	226

ROZDZIAŁ VI

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

6.1. Podsumowanie	227
6.2. Wnioski szczegółowe	229
6.2.1. Wnioski z rozdziału III	229
6.2.2. Wnioski z rozdziału IV	231
6.2.3. Wnioski z rozdziału V	232
6.3. Wnioski ogólne	232
6.4. Literatura	233

L I T E R A T U R A

1. B. Staniszewski, "Wymiana ciepła. Podstawy teoretyczne", PWN Warszawa, 1979
2. J.C. Brice, *Acta Electronica*, 16, 4, 291 /1973/
3. P.K. Konakow, "O zakonach pirenosa massy i energii", *Wysszaja Szkoła*, 1969
4. P.K. Konakow, "Teorija podobija i jejo primienienije w tieplotiechnike", *Gasenergoizdat*, 1959
5. J.P. Konakow, w zbiorze prac MIIT, w.254, Warszawa "Transport", 1967.
6. D. Grahne, *Nachrichten Acad. Wiss, Goringen Math. Phys. Klasse No 12*, 1955, str.961-968.
7. W.E. Welsh, Y.P. Hartnett, *Proc. the third U.S. National Congress of Applied Mechanics*, Brown University, Rhode Island, 1958, str.245-249.
8. E.M. Sparrow, I.L. Gregg, *Trans. of ASME*, C81, August, p.249, 1959.
9. W. Cochran, *Proc. Cambridge Phil. Soc.*, 30, pp.365-375, 1934
10. I.R. Carruthers, *J. Electrochem. Soc.*, 114, 9, pp.959-962, 1967
11. E.R.G. Eckert, A.J. Diagula, *Trans. ASME*, 76, pp.497-504, 1954
12. V.I. Polezhajev, K.G. Dubovik, S.A. Nikitin, A.I. Prostomolotov, A.I. Fedyushkin, *J. Crystal Growth*, 52, 465, /1981/
13. V.I. Gryaznov, V.I. Polezhajev, *Preprint IPM Akad. Nauk SSSR* 81 /1977/
14. V.I. Polezhajev, V.I. Gryaznov, A.G. Dalkowsky, A.I. Fedosejev, in: *Lecture Notes in Physics*, 90, 6th Intern. Conf. on Numerical Methods in Fluid Mechanics, Tbilisi, 1978
15. V.I. Polezhajev, in: *Proc. 3-rd European Symp. on Materials Science in Space*, Grenoble, 1979, ESA SP-142 /June 1979/.
16. N. Kobayashi, T. Arizumi, *Japan J. Appl. Phys.* 9, 361 /1970/
17. N. Kobayashi, T. Arizumi, *Japan J. Appl. Phys.* 9, 1255 /1970/.

18. N.Kobayashi, T.Arizumi, J.Crystal Growth, 30, 174 /1975/.
19. Chang E.Chang, J.Crystal Growth, 44, 168 /1978/.
20. N.Kobayashi, T.Arizumi, J.Crystal Growth, 49, 419 /1980/.
21. Michelcić, Schrock-Pauli, Wingerath, H.Wenzel, W.Uelhoff,
A.van der Hart, J.Crystal Growth, 57, 300 /1982/.
22. N.Kobayashi, J.Crystal Growth, 43, 357 /1978/.
23. B.Cockayne, M.Chesswas, P.J.Born, J.B.Filly, J.Mater.Sci.,
4, 236 /1967/.
24. B.Cockayne, J.Crystal Growth, 3/4, 60 /1968/.
25. H.Carslaw, J.Jaeger, "Conduction of Heat in Solids", Oxford
Univ.Press, London 1960.
26. H.P.Greensman, "The theory of Rotating Fluids", Cambridge Univ.
Press, London, 97 /1969/.
27. J.A.Burton, R.C.Prim, U.P.Slichter, J.Chem.Phys. 21, 1987
/1953/.
28. W.E.Langlois, J.Crystal Growth, 42, 386 /1977/.
29. F.D.Rosi, R.C.A. Review, 19, 3, pp.349 /1958/.
30. R.G.Pohl, J.Appl.Phys., 5, p.25 /1954/.
31. S.W.Ciwinskij, J.F.Ž., 9, p.59 /1962/.
32. T.Surek, S.Coriell, B.Chalmers, Rost Kristałkow, t.XII, 198
/1980/.
33. W.M.Gkzaw, "Židkije poluprowodniki", wyd."Nauka", /1967/.
34. N.A.Avdonin, B.J.Martuzow, E.N.Pylenkova, A.Fridman, Latw.
Mat.Ježegodnik, 7, pp.3-15 /1970/.
35. A.van der Hart, W.Uelhoff, J.Crystal Growth 51, 251 /1981/.
36. W.Uelhoff, A.van der Hart, A.Fattoh, G.Stanke, D.Jedomzik,
B.Knook, G.J.van der Berg, H.Wenzel, Raport of the Kernfors
chungsanlage, Julich, 1554 /1979/.
37. W.J.Pfann, "Židkije metali i ich zatwierdiewanije", Metažur-
gizdat, 83-89, /1962/.
38. V.L.Indenbom, W.B.Osswienski, Rost Kristałkow, t.XIII, 240
/1980/.

39. V.L.Indenbom, J.S.Żitomirski, N.N.Morozowska, T.S.Czebanowa, "Czislleenoje reszenije zadań ob ostatocznych napraženijach woznikajuszczich prã naraszcziwani cilindra"- "Tiepkowyje napraženija w elementach konstrukcij", Kijów, Naukowa Dumka 9, pp.136-148 /1970/.
40. S.S.Wachramiejew, M.G.Milwidskij, W.B.Osswienski, W.A.Smirnow, J.F.Szczokkin, Rost Kristałkow, t.XIII, pp.287-293, Erewań /1977/.
41. V.L.Indenbom, Izw.A.N.SSSR, Ser.Fiz., 37, pp.2258-2267 /1973/.
42. M.G.Milwidskij, W.B.Osswienski, "Problemy sowriemiennoj kristałkografii", Moskwa, "Nauka", pp.79-109, /1975/.
43. J.F.Szczokkin, W.A.Smirnow, I.W.Starszinowa, A.A.Chołodowskaja "Naucznyje trudy giredmieta", Moskwa, "Metałżurgija, 55, pp.29-42 /1974/.
44. M.G.Milwidskij, W.A.Smirnow, I.W.Starszinowa, J.F.Szczokkin, Izw.A.N. SSSR, Ser.Fiz., 40, pp.1444-1451 /1976/.
45. J.F.Szczokkin, W.A.Smirnow, I.W.Starszinowa, A.A.Chołodowskaja, "Naucznyje trudy giredmieta", 55 /1973/.
46. M.G.Milwidskij, W.B.Osswienski, Sacharow, Szifrin, DAN SSSR 207, 5, p.1109 /1972/.
47. W.W.Mullins, R.F.Sekerka, J.Appl.Phys. 35, 444 /1964/.
48. B.I.Birman, in: "Growth of Crystals", 7, Ed. by N.N.Sheftal Consultants Bureau, New York, /1969/.
49. D.T.J.Hurle, J.Crystal Growth 5, 162 /1969/.
50. S.R.Coriell, D.T.J.Hurle, R.F.Sekerka, J.Crystal Growth, 32, 1, /1976/.
51. R.T.Delves, J.Crystal Growth 8, 13 /1971/.
52. S.R.Coriell, M.R.Cordes, W.J.Boettinger, R.F.Sekerka, J.Crystal Growth, 49, 13 /1980/.
53. J.W.Rutter, B.Chalmers, Can.J.Phys. 31, 15 /1953/.
54. W.A.Tiller, K.A.Jackson, J.W.Rutter, B.Chalmers, Acta Met., 1, 428 /1953/.
55. R.F.Sekerka, J.Crystal Growth, 3/4, 71 /1968/.
56. D.T.J.Hurle, Solid State Electron. 3, 37 /1961/.
57. R.F.Sekerka, "Crystal Growth", Ed.H.S.Peiser, Pergamon, Oxford,

- p.691, /1967/.
58. R.F.Sekerka, J.Appl.Phys. 36, 264 /1965/.
  59. R.F.Sekerka-będzie publikowane.
  60. Ch.S.Bogdasarow, Rost Kristałów, t.XII, 179, /1977/.
  61. M.Chesswas, B.Cockayne, D.T.J.Hurle, E.Jakeman, J.B.Mullin
J.Crystal Growth, 11, 225 /1971/.
  62. K.E.Torrance, L.Orloff, J.A.Rockett, J.Fluid Mech., 36, 21
/1969/.
  63. R.M.Goody, J.Fluid Mech., 1, 424 /1956/.
  64. J.Bloem, F.A.Kroger, Z.Phys Chem. 7, 1, /1956/.
  65. L.O.Wilson, J.Crystal Growth, 44, 247 /1978/.
  66. N.A.Avdonin, "matematyczeskoje opisanije processow krista-
llizacii", Ryga, "Zinatne", 1980.
  67. R.Trivedi, J.Crystal Growth, 49, 219 /1980/.
  68. J.C.Brice, "The growth of crystals from the melt", North-Hol-
land Publishing Company, Amsterdam, 1965.
  69. L.O.Wilson, N.L.Schryer, J.Fluid Mech., 85, 478 /1978/.
  70. L.O.Wilson, J.Crystal Growth, 44, 371, /1978/.
  71. L.O.Wilson, J.Crystal Growth, 48, 435 /1980/.
  72. L.O.Wilson, J.Crystal Growth, 48, 451 /1980/.
  73. J.J.Favier, Acta Met., 29, 197 /1981/.
  74. R.Courant, D.Hilbert, Methoden der Mathematischen Physik,
Springer, Berlin, 1968.
  75. H.T.Mindev, J.Crystal Growth, 6, 228 /1970/.
  76. K.A.Jackson, J.Crystal Growth, 24/25, 130 /1974/.
  77. W.Woger, H.Miller, Krumbhaar, J.Crystal Growth, 37, 181 /1977/.
  78. A.Sala, "Radiacyjna wymiana ciepła", WNT, Warszawa, 1982.
  79. E.Zalewski, Biul.Wat, 8, 73 /1969/.
  80. S.Kaczmarek, M.Demianiuk, Biul.WAT, 1, 139 /1983/.
  81. M.Demianiuk, S.Kaczmarek, E.Michalski, J.Żmija, Biul.WAT,
1, 107 /1983/.

82. I.M.Buckley-Golder, C.J.Humphreys, *Phil.Mag.A*, 39, pp.41-47 /1979/.
83. G.A.Coquin, D.A.Pinnow, A.W.Warner, *J.Appl.Phys.*, 42, 2162, /1971/.
84. W.A.Bonner, G.J.Zydzik, *J.Crystal Growth*, 7, 65 /1970/.
85. S.Timoshenko, J.N.Goodier, "Theory of Elasticity", Mc Graw-Hill, New York, 1951.
86. V.L.Indenbom, W.R. Osswienski, *Rost Kristałów*, t.XIII, 240, /1980/.
87. Ch.Kittel, "Wstęp do fizyki ciała stałego", PWN, Warszawa, 528, /1969/.
88. W.R.Gambill, *Chemical Engineering*, 8, 10 /1959/.
89. W.Trzebiatowski, *Chemia nieorganiczna*, PWN, Warszawa,
90. A.S.Predwoditielew, *Dokł. A.N. SSSR*, 72, 323, /1950/.
91. M.Demianiuk, S.Kaczmarek, J.Żmija, VII ICGG Stuttgart, 12-16 IX 1983.
92. I.S.Gradstain, I.M.Ryzik, "Tablice całek, sum, szeregów i iloczynów", Moskwa, 1971.
93. J.Barthel, M.Jurish, *J.Crystal Growth*, 11, 293 /1971/.
94. B.I.Birman, "Rost i defekty metalicznych kristałów", "Naukowa Dumka", Kijów, 1972.
95. B.I.Birman, *Rost Kristałów*, t.XI, 272, /1975/.
96. A.M.I.G.van RUN, *J.Crystal Growth*, 47, 680 /1979/.
97. W.W.Woronkow, *Fiz.Tw.Tieła*, 6, 10, 2984 /1964/.
98. B.Billia, H.Ahdout, L.Capella, *J.Crystal Growth*, 51, 81 /1981/.
99. A.Steinchen, A.Sanfeld, "Colloid and Interface science", vol.VII, Ed. M.Kerker, Academic Press, New York, 1976.
100. B.Billia, L.Capella, *J.Crystal Growth*, 44, 235 /1978/.
101. I.Jin, G.G.Purdy, *J.Crystal Growth*, 23, 29, /1974/.
102. W.W.Mullins, R.F.Sekerka, *J.Appl.Phys.* 35, 444 /1964/.
103. B.Billia, H.Ahdout, L.Capella, *J.Crystal Growth*, 49, 431 /1980/.

104. A.L.Coulet, B.Billia, L.Capella, J.Crystal Growth, 51,106 /1981/.
105. R.Trivedi, J.Crystal Growth, 48, 93 /1980/.
106. G.R.Kotler, W.A.Tiller, in: "Crystal Growth", Ed. H.S.Peiser Pergamon, Oxford, 1967.
107. R.Trivedi, H.Franke, R.Lacmann, J.Crystal Growth, 47, 389 /1979/.
108. D.T.J.Hurle, Jakeman, Wheeler, J.Crystal Growth, 58, 163 /1982/.
109. W.A.Kobzar-Jelenko, "Monokrystalły i technika", 7 ,83 Charków, 1972.
110. T.N.Rezuchina, Autoreferat dokt dissertacji, MGU 1968.
111. W.A.Kobzar-Jelenko, "Monokrystalły i technika", 7, 90, Charków, 1972.
112. N.P.Karticz, J.A.Borodehko, "Monokrystalły i technika", 7,43 charków, 1972.